

Robert Roper a obținut premii atât pentru lucrări de ficțiune, cât și pentru nonficțiune. Între volumele de nonficțiune anterioare se numără *Now the Drum of War*, o biografie a lui Walt Whitman și a fraților acestuia în timpul Războiului Civil, și *Fatal Mountaineer*, o biografie a unui alpinist și filosof american pe nume Willi Unsoeld, carte care a primit Premiul Boardman Tasker al Clubului alpinistilor britanici în 2002. Între volumele sale de ficțiune se numără *Cuervo Tales*, inclusă pe lista lucrărilor semnificative de către revista *New York Times*, și, mai recent, *The Savage Professor*, un roman. A obținut premii sau granturi de la NEA, Fundația Ingram Merrill, din competiția Joseph Henry Jackson și de la Societatea Regală de Geografie din Londra. Articolele sale sunt publicate în *New York Times*, *Los Angeles Times*, *American Scholar*, *Outside* și alte publicații. Locuiește în California.

ROBERT ROPER

NABOKOV ÎN AMERICA

DRUMUL SPRE *LOLITA*

Traducere din limba engleză
CARMEN ARDELEAN

INTRODUCERE

Rusul cel zvelt este în vacanță. Conștient și mândru de frumusețea trăsăturilor sale și însoțit de un băiețel nefiresc de înalt, străbate cu pași apăsați drumul care mărginește râul plin de păstrăvi din Wasatch Range, la vreo zece kilometri est de Salt Lake City, în Utah. Amândoi cu plase de fluturi. „Merg pe jos între 20 și 25 km pe zi¹”, scrie el într-o scrisoare trimisă mai multor prieteni. Este 15 iulie 1943 și „purtăm doar pantaloni scurți și pantofi de sport [...] vântul rece suflă *tot timpul* în acest canion. Dmitri se distrează prinzând fluturi și popândăi și construiește baraje“.

Aliații au debarcat în Sicilia. Himmler a ordonat lichidarea ghetourilor poloneze. În acest timp, scriitorul Vladimir Nabokov e preocupat de *Lycaeides melissa annetta*, un fluture micuț, frumos, cu aripile strălucitoare. Descoperă specimene „pe ambele maluri ale râului Little Cottonwood, la vreo 2 800–3 000 de metri altitudine [...] acolo este mediul său [...] caracterizat prin pâlcuri de brazi și mușuroaie de furnici [...] și, cât vezi cu ochii, *Lupinus parviflorus* Nuttall² – o plantă

erbacee delicată, din zonă, căreia, popular, i se spune „cafeluță”.

Romancierul care aleargă după insecte – imaginea exclusivă a lui Nabokov în America – a păcălit milioane de oameni. „Un bărbat fără pantaloni și cămașă”⁴³ – așa îl descria un tânăr localnic, John Downey, care l-a întâlnit pe Nabokov, în vara aceea, pe drumul spre canionul Cottonwood. Era „aproape gol, pe cinstea mea!” și, când Downey l-a întrebat pe necunoscut ce învârte pe acolo, Nabokov a refuzat, la început, să-i explice.

Avea 44 de ani. În luna noiembrie a aceluiași an avea să își piardă cei doi dinți din față, urmați curând de ceilalți. („Limba mea seamănă cu cineva care ajunge acasă și constată că i-a dispărut toată mobila.”⁴⁴) Începea să chelească și avea pieptul scobit; fuma țigară de la țigară. Timp de 20 de ani, înainte de a ajunge aici, trăise periculos – la urma urmelor *era artist* și lipsurile făceau parte din meniu. Soția lui, Vera Evseevna, lucra pe unde apuca pentru a asigura traiul zilnic pentru amândoi și nici unul dintre ei nu se pricepea prea bine să gătească și nici nu era vreun gurmand.

Familia Nabokov trăise toate dramele istoriei. Personaje reprezentative pentru un secol XX catastrofal, încercând să se adapteze precum Zelig*,

* Leonard Zelig este un personaj imaginat de Woody Allen în filmul său cu același nume, prototipul omului fără strălucire, care dorește să fie apreciat de toată lumea și, în acest scop, imită comportamentul celor din jur. (n.tr.)

cărora bolșevicii le răpiseră Rusia-mamă și care scăpaseră la mustață de naziști la Berlin și Paris, oameni „mici” urmăriți de monstruoasa duhoare a răului. Dacă ar fi fost în Rusia în acea vară a anului 1943, poate că s-ar fi numărat printre miile de înfometaji până la moarte în timpul asediului de la Leningrad, cel mai cumplit asediu din istoria lumii; dacă ar fi fost în Franța, de unde scăpaseră exact în ultimul moment, pe ultima navă franceză care se îndrepta spre New York, *Vera*, care era evreică, și băiețelul lor ar fi fost trimiși la Drancy, lagărul francez ce alimenta Auschwitz-Birkenau⁵.

În loc de toate astea, *melissa annetta*. Zile însorite și mers pe jos pe drumuri abrupte. În Utah nu era holeră, nici foamete în masă. Deși prima impresie era aceea a unei absurdități adorabile, Nabokov – cu aerul său de superioritate, între marmote și mormoni – fusese întotdeauna entuziasmat de natură, iar America fusese dintotdeauna o atracție irezistibilă. Nu semăna deloc cu imigranții europeni din anii războiului care, copleșiți de teamă, se strângeau în enclave în New York (cu excepția artiștilor care aveau oarece cunoștințe, caz în care se îndreptau direct spre Hollywood). Harta Statelor Unite din 1976, realizată de Saul Steinberg, cu cei 4 800 km de zone brune, stâncoase între râul Hudson și Pacific, seamănă, cu siguranță, cu harta mentală a multor emigranți. În vest trăiau ignoranții, izolaționiștii, antisemiții și proto-fasciștii. Poveștile despre americanii lipsiți de maniere, mândri în ignoranța lor,

care hrăneau veșnicele suspiciuni despre societatea americană reprezentau moștenirea comună a multor europeni educați. Nabokov știa toate acestea și nu renunța cu nici un chip la plăcerea de a savura prostia americană. Faptul că el – beneficiarul unei minunate educații din Lumea Veche, fluent în trei limbi, la cel mai înalt nivel, creația culturală și intelectuală a unor părinți străluciți, care îi lăseseră moștenire idei moderne și bani – ajunsese printre cowboy și lunatici religioși era, cu siguranță, o glumă a destinului.

Invitat să predea, timp de o vară, la Stanford, nu s-a grăbit să străbată țara de-a curmezișul cu trenul și a preferat să își ofere nouăsprezece zile de relaxare, în mașina unui prieten american aflat la volanul unui Pontiac. Călătoria a fost „ca-n basme”⁶, scria Vera într-o scrisoare, iar Vladimir îi spunea lui Edmund Wilson, un alt prieten american, că „pe parcursul călătoriei noastre cu automobilul prin mai multe state (toate minunate) nu m-am putut abține să nu adun o mulțime de fluturi”⁷.

Deși trecuse de 40 de ani, Nabokov se încapățâna să rămână tânăr. În ciuda danturii sale și a aparenței de suferind, era viguros din punct de vedere fizic și tânăr, inclusiv în sensul unei profunde iubiri de sine, asemenea unui copil de opt ani, care își scrie numele de zeci de ori pe paginile unui caiet. Această vitalitate vanitoasă, greu de acceptat pentru unii, ne ajută să explicăm o întâmplare ciudată din acest rezumat. În cei 20 de ani petrecuți în America,

el a călătorit, cu mașina, peste 320 000 km, din care o bună parte prin Vestul muntos, în vacanțe organizate pentru a colecționa insecte. Vera și Dmitri erau și ei atrași în acest entuziast periplu prin natură⁸; nu protestau, deși Dmitri, pe măsură ce creștea, a făcut tot posibilul să nu fie văzut în public fluturând plasa de fluturi. (Nu există fotografii în care să apară în această postură la o vârstă mai mare de șapte ani.)

380 000 de kilometri cu mașina. Împărțiți această cifră la 13, numărul anilor în care familia a făcut excursii prelungite, adăugați în ecuație faptul că Vera s-a aflat tot timpul la volan (până când Dmitri a crescut suficient pentru a face cu schimbul), țineți cont de faptul că Vladimir stătea pe scaunul pasagerului, studiind hărți sau notând ceva pe niște fișe mici de carton, și ajungeți la ceea ce ar putea fi un coeficient de fericire deplină. Familia Nabokov s-a descurcat perfect, iar zilele lor erau binecuvântate de un scop simplu: ajungeau aici de acolo, poposeau în campinguri cu un dolar sau doi pe noapte, în orașe atât de potrivite cu stilul american, încât vizitatorul nu avea cum să nu zâmbească. Descrierile făcute de Nabokov acestor excursii, în scrisori trimise lui Wilson și altora, sunt emoționante, dar reținute. Vorbește despre faptul că se bronzează, despre speciemenele de fluturi descoperite și cam atât. Fericirea profundă nu fură prim-planul. În tot acest timp se ocupă și cu altele: scrie părți din câteva cărți, între care biografia Nikolai Gogol, memoriile *Conclusive Evidence* (care, mai târziu, aveau să capete titlul

de *Vorbește, memorie*), romanele *Lolita*, *Pnin* și *Foc palid* și traducerea însoțită de note, în mai multe volume, a romanului în versuri *Evgheni Oneghin* de Pușkin. Era un adevărat profesionist, mereu cu proiecte în desfășurare, și, la urma urmelor, de ce să nu scrie pe drum? Scrisul era o altă plăcere.

În acești ani de după război, națiunea în întregul ei adora imaginea Vestului, căutându-și propriile reflexii în poveștile despre cowboy și pionieri. Filmele western erau deja la modă de ceva vreme, dar acum atinseseră gradul cel mai înalt de interes. În aceeași perioadă, vacanța cu mașina devenea un fel de bun de consum, iar zona de cazare pentru mașini (sau, ca să folosim expresia nou-apărută, *motelul*) era omniprezentă. Se construiau șosele noi, iar cele vechi erau refăcute; sistemul inter-statal de autostrăzi, început în 1956 și care, în momentul finalizării, a fost cel mai amplu proiect public din istoria mondială, a reprezentat o cheie de boltă pentru explozia fenomenală de nivelare și asfaltare americană. Mașinile anilor 1950 erau mai bune, oamenii aveau bani în buzunar, Statele Unite tocmai câștigaseră Marele Război: ce putea fi mai potrivit decât o excursie cu mașina la Yellowstone?

Literatura americană – una de nivel secundar pentru Nabokov, deși i-a acordat un oarecare interes – a reflectat tot acest vagabondaj. Există, în literatura noastră națională, un curent care se desfășoară în opoziție față de bunele romane cu complexitate

socială – lucrări aparținând lui Hawthorne, Howells, James, Cather, Dreiser și alții – și, în perioada în care Nabokov și-a făcut apariția, acest curent a renăscut. Tradiția lui se trăgea de la Walt Whitman, poetul-tată al nostru, al tuturor, primul scriitor american care a purtat o pălărie cu boruri largi și cizme butucănoase și a pornit la drum, asumându-și rolul de vagabond. Henry Miller, bun cunoscător nu doar al tradițiilor americane locale, ci și al dezgustătoarelor obiceiuri europene, a pornit la drum în anii 1930. Autorii din generația beat călătoreau la rândul lor și scriau cu ardoare atunci când Nabokov, proaspăt coborât de pe vapor, cu buna sa credință supermodernistă afișată cu mândrie, pătrundea discret în acest curent american.

Încă o parte a tradiției noastre – multe povestiri exagerate, amuzante, neșlefuite, cu câteva nestemate strălucitoare ieșind la iveală din zgură – se regăsește la Nabokov. Este acea parte care începe cu căpitanul John Smith și continuă prin William Bartram și Hector St. John de Crèvecoeur, până la Audubon, Emerson, Thoreau, John Muir, John Burroughs și mulți alți practicieni moderni, cea a naturaliștilor itineranți de formație pseudo-științifică. Poate că asemănarea cea mai relevantă ce poate fi găsită pentru Nabokov, care ura să fie comparat cu *oricine*, este cu Muir*, părintele curentului american de protejare

* John Muir (1838–1914), naturalist american de origine scoțiană, pionier al activismului de mediu, autor al unor

a mediului, a cărui teorie inovatoare despre modul în care ghețarii dau formă peisajelor pare o anticipare a splendidei reorganizări științifice făcute de Nabokov ordinului Polyommatus al fluturilor albaștri. Peregrinările prolifiche ale lui Nabokov prin păduri și pajiști, în ceea ce el numea „Vestul ancestral“, își găsesc răspunsul în zecile de mii de kilometri străbătuți de Muir peste văi și câmpii. Ambii au iubit cel mai mult munții înalți. Ambii erau rebeli ai tradiției darwiniste, semănând adesea cu niște proiectanți mistici ai vieții inteligente. Muir a fost, probabil, ultimul transcendentalist tradiționalist, care, așa cum învățase de la Emerson*, credea că „orice fapt natural este o oglindire a unui element spiritual“; Nabokov era, la rândul lui, dedicat spiritualității și, într-o oarecare măsură, credea în forțele întunecate care infiltrază spațiul nostru lumesc, decăzut.

Dar să ne întoarcem la acea zi de vară de pe drumul spre canionul Cottonwood. John Downey, băiatul care l-a întrebat ce are de gând, știa deja: Downey era el însuși colecționar și, mai târziu, avea să devină studii de geologie și inițiator al teoriei conform căreia formele de relief sunt un rezultat al acțiunii ghețarilor. În Statele Unite este cunoscut drept „părintele parcurilor naturale“. (n.tr.)

* Ralph Waldo Emerson (1803–1882), poet și autor al unor eseuri despre natură, inițiator al mișcării transcendente americane de la mijlocul secolului al XIX-lea (n.tr.)

Canionul Little Cottonwood, Utah

un distins entomolog. Într-o înregistrare audio, făcută spre sfârșitul vieții, spunea următoarele:

Am continuat monologul: „Și eu sunt colecționar!“ Mi-a aruncat o privire fugară, preț de o fracțiune de secundă, și a ridicat o sprânceană [...], dar tot nu a scos nici un sunet și nici nu a încetinit pasul, văzându-și de drum spre canion. În fine, o nimfalidă, dacă îmi amintesc bine, i-a tăiat calea în zbor. „Ce e ăsta?“, m-a întrebat. I-am spus numele științific atât cât mi-am amintit, căci nu mai folosisem denumirea, scoasă direct din *Cartea fluturilor* scrisă

de Holland*, față de unul care, evident, era profesionist. Nu a încetinit pasul, dar sprânceană s-a ridicat ceva mai mult timp, de data asta. Încă un fluture a traversat aerul. „Acela ce este?“, a întrebat. I-am dat un nume, de data asta mai puțin sigur de mine... „Hm!“, a fost singurul lui răspuns. Un al treilea specimen i-a trecut prin fața ochilor... Am spus cum credeam că e mai bine și, spre surprinderea mea, s-a oprit, a întins brațul și mi-a spus: „Salut! Sunt Vladimir Nabokov“. Așa ne-am cunoscut.⁹

Ceea ce vedem aici este formidabilul, adesea distantul și condescendentul Nabokov *care își face un nou prieten*. Downey nu era primul dintre mulții săi prieteni pasionați de fluturi; una dintre primele sale opriri după sosirea cu vaporul din Franța a fost la Muzeul American de Istorie Naturală, la intersecția dintre Central Park West și Strada 79, unde s-a prezentat funcționarilor și i-a vrăjit de îndată. Timp de 20 de ani înainte de acel moment, Nabokov fusese privat de plăcerea întâlnirii cu alți colecționari; fusese ocupat să își ducă zilele, incapabil să călătorească prea des pe câmpuri sau chiar la muzee. În tot acel timp, citise multe cărți de știință și era dornic să viziteze muzeele americane în care existau colecții. Oameni precum William P. Comstock, cercetător muzeograf, desfășurau o activitate pe care

el o respecta și, la fel de important, personalul de la Muzeul American de Istorie Naturală era o cohortă de oameni devotați, la fel de dornici să iasă pe câmp cum fusese el. Vorbeau limba sa maternă – nu rusa, ci latina taxonomică – și plăcerea lui copilărească la vederea fluturilor sub microscop li se părea firească.

Aici Nabokov împlinește o altă profecție de ordin american; aceea care afirmă că, pe aceste meleaguri, va lua naștere un nou tip de relație între oameni, una democratică, onestă, viguroasă. Deși nu citise prea mult din Whitman¹⁰, el a dus la bun sfârșit dorința neîmplinită a acestuia de a se împrieteni cu oamenii obișnuiți, de a se întovărăși cu oamenii aspri, necizelați. Cercetătorii entomologi nu sunt muncitorii din New York de pe la 1855 și nici soldații din Războiul Civil îngrijiți de Whitman, dar sunt americani adevărați, oameni cu experiență practică. Ei fac lucruri în lume, călătoresc și se murdăresc. Lui Nabokov i-au devenit prieteni devotați.

L-am descoperit pe Nabokov de tânăr și i-am rămas cititor fidel timp de 50 de ani. Perfecțiunea unora dintre cărțile sale mă impresionează – îmi plac, în mod deosebit, cele scrise în perioada în care a locuit în Statele Unite, în ceea ce biograful numesc „perioada sa americană“, între 1940 și 1960. În timpul unei vizite pe care am făcut-o, în urmă cu câțiva ani, la o arhivă de documente istorice, m-am trezit așezat la o masă în fața unui domn vârstnic, care

* W.J. Holland este autorul unei cărți despre fluturii din America de Nord, publicată inițial în 1898. (n.tr.)

chicotea în timp ce citea un teanc de scrisori vechi; când a plecat să mănânce de prânz am aruncat o privire și, ce să vezi? Erau scrisori ale lui Nabokov. *Dar asta vreau eu să citesc*, mi-am dat seama, brusc nemulțumit de manuscrisele din timpul Războiului Civil. *Acele scrisori ar trebui să se afle pe partea mea de masă.*

Am călătorit mai multe mii de kilometri în est și vest, pe urmele lui, încercând să descopăr detalii despre locurile pe unde a stat, ce a văzut, cu cine s-a împrietenit, pe ce munți a urcat. În Afton, statul Wyoming, am descoperit motelul lui preferat din vara lui 1952, în bună măsură neschimbat, și, la câțiva pași de Parcul Național al Munților Stâncoși, am găsit complexul rustic în care el și Vera închiriaseră o cabană – clădirea încă rezistă, deși acum nu mai este folosită. Nu pretind a fi primul pasionat care și-a dus palma scrutător la frunte și și-a apropiat obrazul de fereastra prăfuită pentru a privi înăuntru. Silueta lui imaginară, fantoma lui – încă mai pășește parcă pe aceste scânduri crăpate și încă se mai odihnește, seara, pe unul dintre acele paturi rupte.

Până la urmă, faptul că am fost și am văzut ceea ce a văzut și el nu a contribuit prea mult la cercetarea mea. A fost mai profitabil să mă așez pe un fotoliu timp de vreo câțiva ani și să recitesc, iar și iar, cărțile lui, cercetând totodată mormanele de studii critice adunate în jurul magnificului mes-teacăn rusesc cu trunchiul dublu care, odată, a fost acest scriitor. Despre aceste studii am de spus două

lucruri. Primul: sunt foarte bine scrise conform standardelor academice, se disting prin claritate, umor și onestitate intelectuală – cu atât mai miraculos cu cât primele studii despre Nabokov au apărut exact pe când teoria critică începea să domine, unul câte unul, departamentele de literatură engleză din universități. Aceia care au ales să scrie despre Nabokov erau, în ton cu subiectul, practicieni ai unei exprimări elegante, disprețuind instinctiv jargonul, iar lucrările lor, lipsite de multe dintre caracteristicile *au courant* – specifice anilor 1970 –, continuă să fie accesibile și astăzi.

Al doilea: cercetătorii operei lui Nabokov, fiind erudiți, se bucură să descopere ceea ce caută și își folosesc toate abilitățile și rigoarea în eforturile lor. Pentru astfel de cititori, Nabokov întinde o cursă tandră, născută din propria pedanterie specifică, lăsând în urma sa un corpus de lucrări care parcă sunt menite să fie interpretate. Nestemate de referințe ascunse sunt peste tot, dacă știi unde să te uiți. Câteodată, cercetarea are rezultate din ce în ce mai palide, iar un cititor obișnuit, așa ca mine, simte o spaimă tăcută: când se va termina această căutare de amator? Nu putem reveni la lucrurile spuse simplu, poate chiar mai urgente, despre autor?

Cu modestie, această carte este o încercare de a-l recupera pe Nabokov de la erudiți. Romancierul însuși a încercat din răspuțeri să-i învețe pe americanii obișnuiți să-i înțeleagă cuvintele cu sensul lor

Introducere	7
Capitolul 1	27
Capitolul 2	49
Capitolul 3	67
Capitolul 4	91
Capitolul 5	107
Capitolul 6	132
Capitolul 7	166
Capitolul 8	190
Capitolul 9	221
Capitolul 10	246
Capitolul 11	259
Capitolul 12	291
Capitolul 13	307
Capitolul 14	340
Capitolul 15	375
Capitolul 16	418
Capitolul 17	440
Mulțumiri	474
Fotografii	483
Bibliografie	484
Note	511
Indice	601